

Józsa János kiállítása elé

(80 év a művészet bővületében, 2017. november 6.)

Józsa János neve jól ismert minden debreceni művészetkedvelő számára. Sőt másutt is jól ismerik, hiszen Magyarországon és külföldön sok helyütt volt kiállítása; rangos díjakat, elismeréseket kapott. De gyorsan megismerik nevét az idelátogatók is: útikönyvük elárulja nekik, hogy az Arany Bika Szálloda halljába belépve az ő színes ablakaiban gyönyörködhetnek. És talán az a keserű mondás sem igaz rá, hogy senki nem lehet próféta a saját hazájában. Mint egy interjúbán elmondta: „Egyszer volt egy jelentés a Naplóban, ki az a debreceni művész, akiről a legtöbbet írtak. Legnagyobb megdöbbenésemre Holló után én voltam.”

Mi, akik szeretjük és csodáljuk a képeit, nem lepődünk meg ezen: a gazdag visszhangot már csak a rendkívül változatos életmű is indokolja. Józsa János művészetének avatott szakértője, Vitéz Ferenc írja egy róla szóló monográfiában: „Józsa János olyan grafikusművész, aki teljes értékű festői életművet hozott létre.” Hadd fűzzem tovább ezt a gondolatot: bár valóban lenyűgöző az életmű technikai változatossága (a legkülönbözőbb mély- és magasnyomású technikáktól az olajképekig és a szobrokig mindent föllefűzünk benne), megtaláljuk azt a szemléleti és alkati középpontot, amely koherenssé teszi. Ismét Vitéz Ferencet idézve: „Józsa a vonal mestere, és nála a vonal szolgálatában áll minden szín, minden anyag.” Jól látható ez azon a grafikai kiállításon is, amely ez év májusában nyílt Gödön. A mostani kiállítás viszonylag nagyméretű műveket mutat be, de kapunk ízelítőt a művésznek a miniatűr formákhoz való vonzódásából is. Álljunk meg egy kicsit a *Szent Antal megkísértése* előtt (Józsa János visszatérő témája ez), és figyeljük meg, ez a kis remekmű hogyan villantja föl a kisméretű képek részletgazdagságát és mívességét, paradox módon azt is mondhatnánk: a miniatűr formák monumentalitását.

Heinrich Wölfflin művészettörténész írja alapvető tanulmányában, hogy a festészet úgy ábrázolja a dolgokat, ahogyan megjelennek (szélsőséges példája ennek az impresszionizmus), a rajz pedig úgy, ahogy érzéki tapasztalataink szerint vannak. És bár fölfedezhető az európai művészet történetében egy tendencia a lineáristól a festői felé (másképpen fogalmazva: a vonalakra helyezett hangsúlytól a tömegre helyezett hangsúly felé), a vonalhoz való meg-megújuló visszatérést is megfigyelhetjük.

Ez az, ami rabul ejtette Józsa Jánost, ez a kiállítás címében jelzett „bővület” egyik lehetséges jelentése. A másik az élményszerűség: olyan művésztől van szó, aki számára a közvetlen élményforrás (mondjuk, egy épületegyüttes vagy egy szép női arc látványa)

éppolyan fontos, mint a más művészekből merített inspiráció: gondoljunk Dürer-variációira (ezek egyikét egy 1980-as album olyan művészek társaságában mutatja be, mint Salvador Dali) vagy a Medgyessy Ferenc emlékére készített rézkarcára, ám ezek csak taláalomra kiragadott példák. Persze vannak az életműnek kiemelkedően fontos ihletforrásai. Ilyen a zene, amely szerintem sok képnek nemcsak a témáját, hanem a ritmusát, szerkezetét is meghatározza. Hadd említsek erre két példát erről a kiállításról. Figyeljük meg *Erika portréját*, azon is azt, hogyan alkot egységet a kürtművész realiztikus megjelenítése és az emlékidézés szimbolikája. A kép azonban nemcsak ábrázolja a zenét, hanem követi annak rendező elvét is: mintha egy zenei témára komponált variációsorozatot látnánk. Érdeemes szemügyre venni, a kürtművész kezét hogyan tükrözi egy távolodó, fátylas női alak kezének mozdulata, és hogyan fedezhetünk fel emberi vagy angyali figurákat a háttér felhőiben. A másik példám *Bartók Kékszakállúja*, ez a kései olajfestmény. Nem meglepő módon a kép fókuszában egy hatalmas kulcs lebeg. Ez önmagában még lehetne a Bartók-opera magától értetődő, didaktikus magyarázata is. Csakhogy a kulcs körül (amely a herceg palotájának hét ajtaját hivatott kinyitni) a vonalak és színek olyan összjátékát láthatjuk, amely a Bartók-mű híres fényrobbanását idézi meg: amikor Judit unszolására a herceg kinyitja az ötödik ajtót, mindent eláraszt a fény.

De meghatározó jelentőségű a magyar irodalom néhány alakja is, elsősorban talán Ady Endre. Éppen ő írta egy cikkében: „Jönni szokott időnként egy piktor, ki újat lát. Megfesti. Megtanítja önöket új színekre. És evvel megtanította önöket látni” („A fekete macska”). Természetesen nem véletlen, hogy éppen ezt idéztem: amikor Józsa János képeit nézzük és elmélyülünk a részletek hihetetlen gazdagságában, végső soron látni tanulunk.

Mintha ezt mondaná a kiállítás elején látható két önarckép, valamint két további önportré is: nézzétek, hogy én hogyan nézek, és vegyétek észre, mennyit változott a tekintetem. De nemcsak az ő tekintetét nézzük: az egész kiállítás az emberről szól, arcokat, szemeket, testeket látunk. A szempárok pedig színpompás világból pillantanak ránk: „a vonal mestere” egyáltalán nem hanyagolta el a színeket. Éppen ellenkezőleg! Akár Illyés Gyula híres sora is eszünkbe juthat: „Jogot tehát az árnyalatnak!” Figyeljük hát Józsa árnyalatait, ahogyan egy-egy szín megsokszorozódik, önálló életre kel, jelentést és érzelmet talál.

Miért mondjuk mégis, hogy a vonal, a rajz mesteréről van szó? Számomra főként a vonalak meghatározta szerkezet miatt. Sok a klasszikus hármas struktúra: érdemes megfigyelni, hogy milyen sok képen látunk három emberi alakot. A vonalak egyszerre összekötik és elválasztják őket, legyen szó akár egy klasszikus téma újrafogalmazásáról a

Három grácia című képen, akár egy groteszk Druon-illusztrációról, akár önéletrajzi ihletésű, megtriplázott önarcképről.

Sok a főhajtás más mesterek előtt, de sehol nincs másolás. A 18. századi irodalom és művészet két alapelve, az *imitatio* (azaz utánzás) és az *aemulatio* (azaz versengés) közül az utóbbi dominál. Józsa János tud impresszionista lenni, de a maga módján; tud kubista lenni, de a saját gondolatiságának és kísérletező kedvének alárendelve. Így alkotta meg azt a világot, amelyből kicsi, de gazdag ízelítőt kaphatunk most. Adjuk tehát át magunkat az egyszerre fölkavaró és gyönyörködtető élménynek, járjunk nyitott szívvel Józsa János képei között.